

Noi cerințe privind managementul riscului de creditare

■

Ioan Treanca

Profesor universitar doctor

Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca

Abstract. *Taking into account the high importance of the banking activity for the economic system of any country - due to its functions as a payment mechanism, credit allocation or transmission vehicle of the monetary policy - its supervision on a prudential basis becomes an essential condition for enhancing the economic and financial health of any country.*

The Basel I Acord proposals gave special attention to the calculus of an optimum level of banking capitalization which was to be determined as a function of the aggregate level of risks to which each institution was exposing, in exercising its activities as financial intermediary. The objective of the Basel II new regulations was actually intended to improve the risk management of the banking system in order for it to take account of the new realities characterizing the present financial world: the uncertainty dominating this world as well as and the volatility of the flow of capitals.

Key words: banking system; supervision on a prudential basis; optimum level of banking capitalization; aggregate level of risks; new regulations of the Basel II Acord.

■

Unele considerații premergătoare

Mediul, în continuă schimbare, în care operează băncile, generează noi oportunități de afaceri, dar acestea presupun, totodată, riscuri tot mai mari și mai complexe care, la rândul lor, se constituie într-o provocare, pe cât de reală, pe atât de amenințătoare pentru abordările tradiționale ale managementului bancar.

Avându-se în vedere importanța deosebită pe care sectorul bancar o reprezintă pentru orice economie națională – prin funcțiile vitale pe care le îndeplinește, și anume: de sistem de plăți, de sistem de creditare a economiei reale sau de vehicul de transmitere a politicii monetare naționale – reglementarea și supravegherea pe baze prudentiale a principalelor componente ale sistemului bancar devine o premisă și în același timp o condiție esențială pentru asigurarea și menținerea sănătății economico-financiare a unei țări.

Neoliberalismul excesiv practicat în domeniul financiar-bancar la sfârșitul deceniului trecut în marea majoritate a țărilor actualei Uniuni Europene vine să

confirme efectele negative pe care lipsa unor reglementări corespunzătoare le poate genera și induce asupra sistemului bancar. Astfel, lanțul de falimente declanșat la nivelul instituțiilor financiar-bancare europene a avut consecințe nu doar în plan național, ci s-a propagat cu repeziciune la nivel european, ca urmare a interdependențelor existente între diferitele sisteme financiare europene (efect cunoscut sub numele de „efectul de domino”). Consecințele directe ale acestui fenomen s-au regăsit în scăderea încrederii populației și a agenților economici în sistemele bancare naționale și în perpetuarea, pe termen lung, a acestei crize.

Conștientizând importanța deosebită pe care stabilirea unui cadru legal solid și transparent o poate avea asupra redării încrederii în sistemul bancar, autoritățile internaționale, cu veleități în domeniul supravegherii prudentei bancare, au înaintat în iunie 1999 noi propuneri de îmbunătățire a reglementărilor Acordului Basel I. Noile prevederi acordă o atenție sporită necesității determinării gradului adecvat de capitalizare a instituțiilor financiare

ca o funcție de nivel agregat al riscurilor la care acestea se expun în derularea activităților lor. Totodată, aceste reglementări urmăreau, în egală măsură, punerea fundamentelor unei *convergențe în domeniul supravegherii prudențiale*, în vederea garantării unui *cadru transparent și concurențial* tuturor băncilor care activează în plan internațional. Scopul final l-a reprezentat în cele din urmă îmbunătățirea *politicilor de management al riscului bancar* și adaptarea lor la realitățile unei lumi financiare caracterizate printr-un *grad ridicat de incertitudine* și o *volatilitate* deosebită a fluxurilor de capital.

În acest context, *prima parte a lucrării* de față se va concentra pe surprinderea principalelor aspecte vizând necesitatea și oportunitatea procesului reglementării prudențiale a sectorului bancar.

Reglementarea prudențială are drept obiectiv major asigurarea protecției clienților, acționarilor și creditorilor unei bănci, prin definirea unui nivel suficient al capitalizării bancare. „*Capitalul economic*” – reprezentat de acel nivel al capitalului necesar acoperirii pierderilor normale, peste cele medii estimate – reprezintă un bun indicator al necesarului de fonduri destinate asigurării unui nivel optim de protecție. De asemenea, în vederea creșterii preciziei în determinarea gradului optim de acoperire a capitalului, Acordul Basel II instituie ca o noutate în domeniu obligația determinării nivelului fondurilor proprii ca o funcție de dublă sensibilitate a acestora la riscul asociat diferitelor tipuri de active avute în vedere (credite, linii de credit, împrumuturi ipotecare etc.), precum și la diferitele clase de risc în care sunt încadrați inițial debitorii. *Capitalul ajustat cu expunerea la risc* al unei bănci reprezintă, așa cum vom demonstra pe parcursul acestei lucrări, o măsură cu mult mai bună de determinare a eficienței economice (prin calculul RAROC – Risk Adjusted Return on Capital) a unei bănci decât indicatorii statici folosiți până în prezent (ROE – Return on Equity). Urmărirea pe baze comparate a eficienței activității bancare sub cele două scenarii, Basel I și Basel II, va căuta să demonstreze clauzele mai restrictive impuse băncilor de către Basel II în ceea ce privește nivelul capitalurilor proprii ale acestora, ceea ce va avea un impact negativ și la nivelul profitabilității lor.

Partea a doua a lucrării va urmări să surprindă beneficiile și, respectiv, implicațiile nefaste pe care aplicarea *prea timpurie* a reglementărilor Acordului Basel II le-ar putea avea în contextul României, atât asupra sistemului bancar, cât și în mod indirect, asupra mediului economic românesc.

Necesitatea și oportunitatea implementării procesului de reglementare a prudenței activității bancare

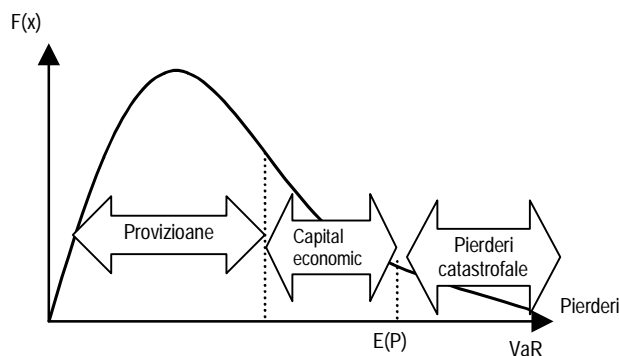
Mediul bancar internațional este supus în permanență unor *modificări de structură* datorate ritmului ridicat de

inovare și creșterii incertitudinii în derularea tranzacțiilor financiare.

Liberalizarea fluxurilor de capital între țările aparținând Uniunii Europene a generat o competiție acerbă între instituțiile financiare confruntate cu reduceri însemnate ale profitabilității lor. Drept urmare, acestea s-au lansat într-o cursă acerbă a finanțării prin acceptarea la plată a unor tranzacții cu un grad tot mai ridicat de risc. Insuficienta capitalizare a băncilor, care nu a putut ține pasul cu ritmul de creștere a riscurilor pe care acestea și le asumau, a generat în final o criză de proporții care a cuprins întregul sistem financiar european.

În aceste condiții, se impunea o *intervenție în forță* a autorităților de supraveghere pentru elaborarea unui set de reglementări destinate prevenirii și diminuării riscurilor la care băncile se supun în desfășurarea activității lor de intermediere financiară. De asemenea, pentru asigurarea unor *baze comparabile de evaluare și gestiune a riscurilor* la care se expun băncile ce activează în plan internațional, era necesară dezvoltarea unor *politici internaționale de management și cooperare în domeniul supravegherii bancare*.

Punctul de plecare, în acest sens, îl reprezintă *nivelul capitalizării bancare*. Capitalurile proprii, după cum bine se cunoaște, ocupă un *rol de protecție* deosebit de important, atât în ceea ce privește deponenții, acționarii unei instituții financiare, cât și creditorii săi.

Distribuția în timp a pierderilor aferente portofoliului de credite al unei bănci

Graficul de mai sus prezintă diferitele *niveluri de protecție* de care beneficiază o instituție financiară în fața riscurilor la care se expune pe parcursul activității sale de creditare. Așa cum se poate observa, distribuția în timp a pierderilor aferente unui portofoliu de credite prezintă o formă asimetrică, deplasată spre stânga, datorită faptului că probabilitatea de manifestare a pierderilor asociate unui astfel de portofoliu este mică, dar atunci când aceste evenimente au loc amploarea lor este deosebit de mare.

Pe baza registrului istoric de date, mai mult sau mai puțin bogat, de care dispune o instituție de credit cu privire la probabilitățile de faliment și, respectiv, la mărimea

pierderilor asociate clienților încadrați în diferite categorii de risc, acea instituție poate estima un *nivel mediu ponderat al pierderilor* aferente portofoliului de credite acordate la un moment dat: $E(P)$. Banca este obligată ca, în conformitate cu prevederile legislației naționale și ale celei internaționale, să își constituie *provizioane* la nivelul acestor pierderi medii estimate. Provizioanele reprezintă de altfel primul nivel de protecție pe care băncile și-l constituie împotriva riscului unor eventuale pierderi din activitatea de creditare. Acest prim nivel de protecție vizează în primul rând *siguranța deponenților*, prevenind eventualele probleme de lichiditate la care este expusă o bancă în cazul neîndeplinirii la timp de către clienții săi a obligațiilor de plată asumate contractual.

Următorul nivel de protecție este dat de *volumul capitalului* aflat la dispoziția unei bănci. Nivelul capitalului luat în considerare se stabilește ca o funcție de nivelul maxim stabilit între capitalul ajustat în funcție de risc al băncii (determinat conform reglementărilor în vigoare) și, respectiv, nivelul „capitalului economic” de care dispune acea instituție financiară, potrivit formulei:

$$\text{Capital} = \max(\text{Capital regl.}, \text{Capital ec.})$$

„*Capitalul economic*” (de Pinho, 2003) reprezintă o noțiune relativ recent utilizată în teoria și practica financiară și se definește ca fiind nivelul de capital necesar acoperirii pierderilor normale (peste cele medii așteptate) generate de nerespectarea la termen de către clienții băncii a obligațiilor de plată asumate contractual. Cu alte cuvinte, atunci când apar pierderi neprevăzute, peste nivelul mediu normal înregistrat în condiții obișnuite de creditare, surplusul acestor pierderi se va suporta din capitalul reprezentând aportul *acționarilor* băncii.

Cu cât nivelul capitalizării unei bănci este mai ridicat, cu atât mai mică va fi probabilitatea ca banca respectivă să intre în incapacitate totală de plată și prin urmare în procedură de reorganizare judiciară sau de faliment. Prin urmare, stabilirea pe baze reale a volumului capitalizării bancare prezintă o importanță deosebită pentru că de ea depinde însăși sănătatea financiară a instituției respective.

Mărirea capitalurilor proprii ale unei bănci va fi în ultimă instanță influențată și de *riscul de contrapartidă* asociat, risc în legătură cu care nivelul capitalului necesar a fi constituit se va situa într-un raport de directă proporționalitate.

La nivel statistic, limita maximă a pierderilor suportate de o bancă este dată de o variabilă cunoscută în literatura de specialitate sub denumirea de Value at Risk (VaR) (Bessis, 2002, p. 77). *VaR* desemnează pierderea maximă care se poate înregistra la nivel de portofoliu și care nu va fi depășită decât într-un număr deosebit de redus de cazuri, cunoscându-se un anumit interval de încredere și o anumită perioadă de deținere a portofoliului respectiv (de regulă,

un an). Din acest punct de vedere, capitalul economic poate fi definit ca pierderea maximă, peste valoarea medie, sau abaterea de la pierderea estimată pe care banca se așteaptă să o sufere în cele mai pesimiste scenarii ale sale.

În final, *pierderile excepționale* vor fi reprezentate de pierderile pe care o instituție financiară nu le poate prevedea în mod normal și, deci, pentru care nu există instituite niciun fel de măsuri de protecție. La nivel grafic, aceste pierderi se exprimă ca pierderile care depășesc *limita VaR*. Atunci când pierderile efective la orizontul de timp ales ajung să se situeze în această zonă, instituția financiară devine insolubilă, nivelul capitalului acelei instituții nemaifiind suficient pentru plata datoriilor sale. Aceasta echivalează cu diminuarea și pierderea, în cele din urmă, a oricărui grad de protecție de către creditorii instituției bancare respective.

În concluzie, stabilirea pe baze reale a *nivelului optim de capitalizare* al unei bănci de către autoritățile de reglementare în domeniul financiar-bancar prezintă o importanță deosebită permițând capitalului să își îndeplinească în mod operativ funcția de protejare a deponenților, acționarilor și creditorilor băncii. Nivelul optim de protecție se asigură prin absorbirea din timp a oricăror pierderi neprevăzute care pot să apară pe parcursul activității de creditare, ceea ce va permite o diminuare a probabilității de faliment a băncii respective și creșterea implicită a gradului de încredere a populației în sistemul bancar național (Saunders, Cornett, 2004).

Reglementări prudentiale internaționale privind nivelul optim de capitalizare bancară

Prin funcția de *intermediar financiar activ* pe care o îndeplinește în economie, banca este supusă unui complex de riscuri dintre care se distinge cu prioritate *riscul de solvabilitate*. Acesta se manifestă printr-un nivel destul de redus al fondurilor proprii ale unei bănci care să nu mai permită, la un moment dat, să se poată face față cererilor de plată sau de finanțare venite din partea clienților sau ale unor terțe instituții financiare.

În vederea contracarării tendințelor instituțiilor de credit de a-și maximiza profiturile prin utilizarea intensivă a fondurilor proprii, autoritățile de supraveghere, în domeniu, au impus menținerea unui anumit *echilibru* între fondurile proprii și nivelul capitalului împrumutat, stabilind *restricții* în ceea ce privește utilizarea peste anumite niveluri a resurselor proprii.

În planul supravegherii prudentei bancare, la nivel internațional, se disting de-a lungul ultimelor decenii câteva direcții clare de acțiune. Dintre acestea menționăm: Acordul Basel I, Directiva Europeană privind gradul de Adecvare a Capitalului și, respectiv, Acordul Basel II.

Primul *Acord de la Basel*, elaborat în anul 1988, aducea ca un element de noutate față de reglementările anterioare în domeniu ideea îmbunătățirii calității managementului riscului și stabilirea unui *nivel al capitalizării* băncii calculat în funcție de *senzitivitatea la risc* a activelor sale (a creditelor acordate). În acest context a fost introdus indicele Cook, definit ca raport între capitalurile proprii ale oricărei instituții de credit și activele sale ponderate în funcție de risc. Nivelul minim al acestui indicator a fost stabilit la 8%.

Procedura de aplicare a prevederilor Acordului prevedea, de asemenea, stabilirea nivelului capitalurilor proprii ca o sumă între capitalul social al băncii, rezervele acesteia, datoria subordonată și provizioanele de risc, din care urmau să se deducă: activele intangibile și participațiile de natura imobilizărilor financiare la alte instituții de creditare (BIS, 1988).

Cât privește necesarul de capital, nivelul acestuia urma să se determine în funcție de gradul de risc asociat activului și nu debitorului ca atare.

	0%	20%	50%	100%	100%	Variabil
Tipul activului	Cash & depozite la banca centrală	Cumpărări de pe piața monetară	Împrumut ipotecar	Alte active	Active din afara bilanțului	Produce derivate

Cu alte cuvinte, în cazul deschiderii unor linii de credit, de exemplu, pentru doi clienți ai băncii, ponderea de capital pe care banca trebuia să o dețină în fiecare din cele două cazuri era de 100% (liniile de credit sunt asociate pozițiilor de active din afara bilanțului). Cu toate acestea, probabilitatea de manifestare a riscului de credit (a riscului ca unul din clienți să nu își îndeplinească la scadență obligațiile de plată) este mult mai mare în cazul unor clienți cu o bonitate financiară mai redusă decât în cazul clienților cu un standing financiar solid.

În acest fel, prin nediferențierea nivelului de capital al unei bănci și în funcție de calitatea clienților săi, eficiența metodologiei de adecvare a capitalului este vizibil redusă, ceea ce poate avea, în timp, repercusiuni asupra stabilității întregului sistem bancar.

În ceea ce privește valoarea capitalului propriu, Acordul I prevedea, în plus, unele cerințe restrictive. Aceasta trebuia să acopere în proporție de peste 50% datoriile băncii și provizioanele constituite împotriva riscului de creditare, pentru ca banca respectivă să poată fi încadrată în categoria băncilor cu un grad adecvat de capitalizare.

Principalele obiective pe care acest prim Acord le urmărea în planul disciplinei financiar-bancare constau în *protecția* clienților împotriva eventualelor riscuri sistemice care pot să apară la nivel financiar, în conferirea unei *stabilități sporite* sistemului bancar și în imprimarea unui *grad ridicat*

de eficiență operațiunilor bancare prin diminuarea probabilității de apariție și manifestare a pierderilor la nivelul portofoliului de credite gestionat de către bancă.

Cea de-a doua direcție de acțiune, care a făcut practic trecerea între cele două acorduri de la Basel, o reprezintă elaborarea *Directivei europene asupra adecvării capitalului (CAD 3)*. Aceasta stabilea norme concrete de aplicare a prevederilor Acordului Basel II. Astfel, Directiva impunea, printre altele, ca toate băncile active în spațiul european să implementeze prevederile acordului până în anul 2007. De asemenea, țările recent integrate în Uniunea Europeană (pe data de 1 mai 2004), precum și țările prevăzute să adere la Uniune în orizontul de timp 2007 (România și Bulgaria) urmau să se conformeze și ele noului Acord. Ca un element de noutate introdus de Directivă, comparativ cu Basel I, putem aminti luarea în calculul gradului de capitalizare al unei bănci și a *riscului de piață*. În acest scop, se urmărea o divizare a activelor financiare ale unei bănci în: active financiare pe termen lung evaluate la valoare contabilă și, respectiv, active încadrate în categoria celor speculative (investiții pe termen scurt). Pentru evaluarea *senzitivității la risc*, doar pozițiile speculative urmau a fi luate în calcul. Acestea erau marcate periodic la piață urmând a servi determinării nivelului ajustat la risc al capitalului băncii.

A treia direcție de acțiune în ceea ce privește adecvarea capitalului face referire la *Acordul Basel II*. Acesta va putea fi utilizat începând cu luna ianuarie 2006 în paralel cu Basel I, urmând ca de la sfârșitul aceluiași an singurul acceptat în determinarea nivelului de capitalizare a instituțiilor financiar-bancare să fie Noul Acord.

Basel II a adus câteva *inovații* în planul supravegherii prudențiale, prin definirea unui sistem în trei etape de evaluare și urmărire a riscului și în determinarea în consecință a *nivelului optim de capitalizare*.

Cei trei piloni pe care se bazează noul Acord Basel II fac referire, în primul rând, la necesitatea menținerii unor *limite minime de capital*, la o *întărire a procesului supravegherii prudențiale*, precum și la *definirea unor reguli minime de disciplină de piață*, acordând în acest sens competențe largite băncilor centrale. Astfel, băncile naționale vor putea solicita băncilor comerciale din jurisdicția lor constituirea unui *nivel al capitalului în exces*, față de nivelul minim reglementat prin Basel II, în cazul în care identifică factori suplimentari de risc precum:

- Riscuri asociate activității de creditare (concentrarea pe anumite sectoare sau firme și lipsa unei diversificări corespunzătoare a portofoliului de credite al băncii, existența unor puternice corelații între diversele credite din portofoliu etc.);
- Efectele unui ciclu economic aflat în faza de depresiune;
- Alte caracteristici nefavorabile care afectează în mod direct sau indirect sistemul bancar.

O abordare succintă a celor trei piloni ai Acordului Basel II ne permite să ne formăm o imagine de ansamblu asupra îmbunătățirilor aduse de Noul Acord prevederilor Acordului Basel I privind capitalizarea bancară, precum și asupra aspectelor care mai necesită eventuale revizuirii ulterioare.

Structura Acordului Basel II

Pilon I	Pilon II	Pilon III
Cerințe minime de capital – Abordarea cantitativă a cerințelor prudențiale	Supravegherea adecvării capitalului - Abordarea calitativă a cerințelor prudențiale	Instrumente necesare în supravegherea prudențială
Reguli flexibile de determinare a cerințelor minime de capital <i>Riscul de credit:</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ abordare standardizată ▪ abordare bazată pe modele interne ▪ varianta de bază; ▪ varianta avansată. <i>Riscul de piață</i> <i>Riscul operațional</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Abordarea indicatorului de bază ▪ Abordarea standardizată ▪ Abordarea evaluării avansate 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Evaluarea de către autoritățile de supraveghere de la nivel național a procedurilor interne de adaptare a capitalului la profilul de risc al băncii ▪ Impunerea cerinței de menținere a unui capital în exces față de nivelul minim indicat de Pilonul I 	Cerințe de raportare detaliată către BNR și către public privind informații care ar putea afecta pe viitor profilul de risc al băncii: <ul style="list-style-type: none"> ▪ structura acționariatului; ▪ expunerile la risc; ▪ adecvarea capitalului la profilul de risc.

Sursa: Florin Georgescu „Stadiul pregătirii pentru aplicarea reglementărilor Basel II în sistemul bancar românesc”, BNR, 3 martie 2005.

Atfel, una dintre primele îmbunătățiri aduse de noul Acord constă în extinderea sferei riscurilor financiare ce stau la baza stabilirii nivelurilor minime de capitalizare ale băncii pentru a include atât riscul de piață, cât și pe cel operațional.

Totodată, Basel II dă posibilitatea instituțiilor financiare de a alege, în funcție de complexitatea activităților de creditare pe care le desfășoară și de resursele financiare de care dispun, una dintre cele trei *modalități de evaluare a riscului de creditare*: abordarea standardizată, abordarea bazată pe modele interne și, respectiv, abordarea avansată bazată pe modele interne. Dacă *abordarea standardizată* reprezintă cel mai simplu model, presupunând preluarea de la diferitele agenții de rating a informațiilor fără vreo prelucrare ulterioară, *abordarea avansată bazată pe modele interne* oferă cel mai înalt grad de sensibilitate la risc. Această din urmă tehnică vizează determinarea pe baze economice solide a nivelului de capitalizare al băncii prin utilizarea conceptului de „*capital economic*”. În acest fel, Acordul Basel II vine să remedieze o mare limitare a prevederilor Basel I: aceea de a aloca același nivel de capital atât împrumuturilor cu un grad asociat de risc ridicat, cât și celor cu un grad de risc mai redus.

Analiza volumului de capital necesar a fi constituit de bancă corespunzător riscurilor asociate diferitelor categorii de debitori – conform prevederilor Acordului Basel II – relevă faptul că nivelul de capital asociat împrumuturilor acordate firmelor private va fi cu mult mai ridicat, acesta urmând a se diminua pentru emisiunile garantate de stat astfel (BIS, 2004, pp. 15-19):

Expuneri față de autorități și bănci centrale

AAA la AA-	A+ la A-	BBB+ la BBB-	BB+ la B-	Sub B-	Necotate
0%	20%	50%	100%	150%	100%

Expuneri față de bănci

	AAA la AA-	A+ la A-	BBB+ la BBB-	BB+ la B-	Sub B-	Necotate
Opțiunea 1	0%	20%	50%	100%	150%	50%
Opțiunea 2	20%	20%	20%	50%	150%	20%

Expuneri față de:

	AAA la A-	A+ la A-	BBB+ la BB-	SUB BB-	Necotate
CORPORAȚII	20%	50%	100%	150%	100%
RETAIL	75% (100% ACTUAL)				
IPOTECI	35% sau 50% cu respectarea anumitor condiții				

Basel II permite stabilirea, prin această manieră, a unui nivel al capitalului propriu aferent fiecărei instituții de credit, corelat atât cu gradul de risc al activelor vizate, cât și cu riscul asociat diferitelor categorii de clienți ai băncii.

Prevederile primului pilon pe care se structurează Acordul Basel II sunt completate, la rândul lor, cu prevederile pilonului 2 „Supraveghere prudențială” și, respectiv, ale pilonului 3 „Reguli de publicitate și transparență”, care nu fac altceva decât să stabilească *instrumentele* necesare punerii în practică a primului pilon. *Interdependența* între cei trei piloni de bază ai acordului Basel II este susținută, de fapt, de către chiar Banca Reglementărilor Internaționale (Bank for International Settlements – BIS) care preciza în ultimul său raport din iunie 2004: „Este absolut necesar ca cerințele minime de capital ale primului pilon să fie susținute de o implementare robustă a celui de-al doilea, incluzând aici eforturile băncilor în vederea stabilirii nivelului de adecvare a capitalului și, respectiv, eforturile autorităților de supervizare de a revizui aceste metode de calcul. În plus, prevederile privind publicitatea, stabilite de pilonul 3 al Acordului-cadru, sunt esențiale în asigurarea unei concordanțe între disciplina de piață și ceilalți doi piloni” (BIS, 2004, p. 3).

Studiu comparativ al eficienței procesului de adecvare a capitalului. Prevederile Basel I și II

În condițiile unor cantități limitate de capital în economie, acest capital ar trebui să fie alocat doar activităților economice capabile să genereze un nivel adecvat al venitului ajustat cu costul riscului. Noțiunea de „*capital economic*” respectă această cerință substituindu-se cu succes metodologiei pe care se baza anterior Acordul Basel I, aceea a determinării capitalului pe baza unor reglementări nediferențiate și stricte.

Așadar, capitalul economic reprezintă în același timp și un important *instrument de măsură a eficienței* activității financiare desfășurate de către bănci. Spre deosebire de nivelul *capitalului reglementat* prin norme standard de adecvare, capitalul economic și corespondentul său „RAROC” (Risk Adjusted Return on Capital) permit redarea cu o mai mare exactitate a eficienței gradului de utilizare a capitalurilor proprii ale unei bănci prin luarea în calcul a *senzitivității la risc* a acestor capitaluri.

Prin opoziție, clasicul indicator ROE (Return on Equity) – determinat ca un simplu raport între profitul net înregistrat de către instituția bancară în decursul unei anumite perioade de timp și capitalul pe care această instituție îl alocă activității desfășurate – nu este în măsură să redea cu un grad suficient de acuratețe eficiența instituției bancare respective, dat fiind faptul că la un nivel identic al capitalizării bancare două instituții de credit pot să fie expuse unor niveluri diferite de risc, care, evident, presupun și niveluri diferite ale profitabilității.

În continuare, prin exemplificarea redată mai jos, ne permitem să punem în evidență valențele noțiunii de *capital economic* prin compararea nivelului acestuia cu nivelul de *capital reglementat*, determinat prin respectarea cerințelor Acordului Basel I.

Primul pas îl va reprezenta, în acest sens, stabilirea comparativă a *costului capitalului* în cadrul scenariului Basel I și, respectiv, Basel II.

BASEL II

Determinarea costului capitalului aferent unui portofoliu proiectat de credite			
Basel I % de risc	Nivel țintă de capital	Distrib. portofoliu de credite	Basel II Medie ponderată a costului capitalului (4)=(1)*(2)*(3)
(1)	(2)	(3)	
100%	8%	20%	1,6%
100%	8%	20%	1,6%
100%	8%	20%	1,6%
100%	8%	20%	1,6%
100%	8%	20%	1,6%
TOTAL			8,0%

* Media ponderată a costului capitalului = (1)*(2)*(3).

În ceea ce privește stabilirea costului capitalului în conformitate cu reglementările Acordului Basel I, neluarea în calcul a gradului de risc asociat diferiților debitori va conduce, în final, la stabilirea unui nivel identic al costului capitalului pentru orice categorie de debitori, astfel:

BASEL I

Determinarea costului capitalului aferent unui portofoliu proiectat de credite					
Categ. risc	Basel I % de risc	Basel II % risc det. pe bază de modele interne standard (1)	Nivel țintă al capitalului (2)	Distrib. portofoliu de credite (3)	Basel II Medie ponderată a costului capitalului*
AAA A-	100%	75%	8%	20%	1,2%
BBB+ BBB-	100%	75%	8%	20%	1,2%
BB+	100%	150%	8%	20%	2,4%
BB	100%	150%	8%	20%	2,4%
BB-	100%	150%	8%	20%	2,4%
TOTAL					9,6%

Compararea costurilor capitalului determinate sub prevederile Acordului Basel I și, respectiv, ale Acordului Basel II confirmă teoria conform căreia creșterea nivelului riscurilor asociate portofoliului de credite al unei bănci va impune stabilirea cu necesitate a unui *nivel mai ridicat al capitalizării* acelei instituții, în vederea acoperirii eventualelor pierderi generate de declanșarea riscurilor. Deci potrivit calculelor redată de mai sus:

$$\begin{aligned} \text{Gradul de creștere al capitalului reglementat} &= \\ &= \frac{(9.6\% - 8\%)}{8\%} = 20\% \end{aligned}$$

Odată stabilit nivelul mediu ponderat al costului capitalului aferent ambelor scenarii (Basel I și Basel II) se va putea determina în acest moment și *nivelul capitalului economic* necesar acoperirii pierderilor maxime estimate, peste nivelul mediu așteptat. Acesta poate fi apoi pus în balanță cu valoarea indicatorului ROE pentru a stabili, cu cât mai multă acuratețe, eficiența aferentă gradului de utilizare a capitalului propriu.

Vom presupune deci, în continuare, ca fiind cunoscute următoarele date:

- $r = 5\%$ – rata LIBOR a dobânzii la 3 luni;
- $s = 1,8\%$ – spread-ul de creditare stabilit în funcție de riscul perceput în ceea ce privește debitorul (de bonitatea acestuia);
- $ROE = 20\%$ (înainte de plata taxelor și impozitelor);
- $c = 5\%$ – costul autofinanțării pe baza de împrumuturi;
- $LGD = 25\%$ (Loss Given Default) – pierderea suportată în caz de manifestare a riscului de creditare;
- $R = 8\%$ – rata nivelului minim de adecvare a capitalului stabilită prin Acordul Basel II.

Indicatori	BASEL I			BASEL II		
	100% Risc=8% Rata capitalizării			150% Risc=12% Rata capitalizării		
	Probabilitatea anuală de faliment			Probabilitatea anuală de faliment		
	1%	2%	3%	BB 1%	BB - 2%	B + 3%
Venituri din dobânzi ^a	6,80%	6,80%	6,80%	6,80%	6,80%	6,80%
Cheltuieli	0,35%	0,60%	0,85%	0,35%	0,60%	0,85%
Chelt. operaționale	0,10%	0,10%	0,10%	0,10%	0,10%	0,10%
Pierderea așteptată în caz de intrare în incapacitate de plată a unor clienți ^b	0,25%	0,50%	0,75%	0,25%	0,50%	0,75%
Costul fondurilor	6,20%	6,20%	6,20%	6,80%	6,80%	6,80%
Costul capitalului împrumutat ^c	4,6%	4,6%	4,6%	4,4%	4,4%	4,4%
Costul capitalului propriu ^d	1,6%	1,6%	1,6%	2,4%	2,4%	2,4%
Venit operațional	0,25%	0,00%	-0,25%	-0,35%	-0,6%	-0,85%
ROE implicită (înainte de plata taxelor și imp.)^e	23,13%	20,00%	16,88%	17,08%	15%	12,92%

^a Venit din dobânzi = $r + s$;

^b Pierderea estimată = Probabilitatea anuală de faliment * LGD;

^c Costul capitalului împrumutat = $(1 - \text{Rata capitalului}) * \text{Costul finanțării debitorului}$;

^d Costul capitalului propriu = Procentul de capital * Procentul de risc aferent * Rata ROE;

^e ROE implicită (înainte de plata taxelor și impozitelor) = $(\text{Venit operațional} + \text{Costul capitalului propriu}) / \text{Rata minimă a capitalului solicitat}$.

Se poate observa că includerea în calculul rezultatelor financiare și a riscurilor bancare (altfel spus, diminuarea veniturilor băncii cu valoarea pierderilor așteptate) poate conduce la scăderi semnificative ale profitabilității societăților respective, mergând-se până la anularea beneficiului inițial și chiar până la obținerea unor venituri reale negative.

Indicatorii „statici” în schimb, de genul ratei ROE (Return on Equity), pot genera o imagine și mai distorsionată a nivelului bonității unei instituții financiare. Așa cum rezultatele cazului prezentat mai sus o demonstrează, ROE s-a situat, atât în urma calculului său prin prisma reglementărilor Acordului Basel I, cât și prin cea a reglementărilor Acordului Basel II, peste nivelul capitalizării minime admise de (8% – Acordul Basel I și 12% – Acordul Basel II). În acest caz, o anumită nuanțare totuși merită a fi făcută. Astfel, sub ipotezele Acordului Basel II (care ia în calcul și nivelul ajustării la riscul debitorului), rata ROE a înregistrat niveluri comparativ mai scăzute, apropiindu-se vertiginos de nivelul minim necesar al capitalizării de 12%.

Rolul BNR în procesul supravegherii prudenței bancare. Adoptarea acordului BASEL II

Așa cum Directiva Europeană privind adecvarea capitalului o prevede, România și Bulgaria trebuie să facă progrese considerabile în domeniul supravegherii

prudențiale pentru a se putea alinia, până în anul 2007, noilor cerințe ale Acordului Basel II.

O analiză asupra progreselor înregistrate de România în adoptarea reglementărilor Acordului Basel II relevă faptul că țara noastră a făcut deja primii pași spre racordarea la noile cerințe internaționale privind supravegherea prudențială prin pachetul legislativ elaborat în ultimii ani. În acest sens ținem să menționăm între altele:

- Norma nr. 17 / 2003 privind organizarea și controlul intern al activității instituțiilor de credit, precum și organizarea activității de audit;
- Norma nr. 12 / 2003 privind supravegherea solvabilității și a expunerilor mari ale instituțiilor de credit cu actualizările ulterioare (Norma nr. 9 / 2004);
- Norma nr. 5 / 2004 privind adecvarea capitalului instituțiilor de credit.

Cu toate acestea, România este încă departe de atingerea obiectivelor sale de încadrare în prevederile Acordului Basel II datorită unor *probleme operaționale* care mai persistă încă în implementarea acestui acord. Dintre acestea am putea aminti: costurile ridicate de infrastructură privind investițiile în soluții IT dedicate; lipsa unor baze de date suficiente care să permită aplicarea pe criterii de eficiență ridicată a modelelor interne și așa simpliste de evaluare a pierderilor rezultate din manifestarea riscului de creditare și stabilirea pe această cale a unui nivel optim de adecvare a capitalului; inexistența unor sisteme de rating intern, transparente și aplicabile tuturor claselor de active și, în fine, lipsa unei bune cunoașteri a acordului de către instituțiile financiare avizate.

În acest context, se pune întrebarea firească asupra necesității și oportunității implementării Acordului Basel II începând cu anul 2007. La o primă evaluare, *beneficiile* aduse de Basel II sunt incontestabile. Astfel, adoptarea acestor prevederi prudențiale va deschide calea către o îmbunătățire a managementului portofoliilor de credite ale băncilor, prin creșterea preocupării vizând dezvoltarea unor modele performante de evaluare și gestiune a riscului de creditare. În plus, revigorarea reglementărilor privind capitalul și tendințele de convergență înregistrate la nivel internațional în determinarea acestuia vor conduce în cele din urmă către o reducere a pierderilor din credite ale instituțiilor financiare, precum și la o îmbunătățire a imaginii de piață a băncilor care activează la nivel național.

Cu toate acestea, trecerea prea rapidă la reglementările Acordului Basel II, fără o analiză ante-facto a eventualelor consecințe negative pe care acest pas le-ar avea în plan economico-financiar, ar putea genera totodată și serioase *consecințe negative*. Spre exemplu, la nivel bancar, adoptarea prea timpurie a reglementărilor Basel II, fără a asigura un cadru de implementare adecvat, ar putea determina scăderea într-o primă fază a solvabilității

băncilor⁽¹⁾, cu implicații în deteriorarea credibilității acestora în plan internațional și în creșterea corelată a costurilor finanțării externe. De asemenea, Noul Acord ar risca să pună bazele unor discriminări de natură financiar-economică între băncile mari (dispunând de fonduri suficiente pentru conceperea și implementarea unor modele interne complexe și eficiente de evaluare a riscurilor) și cele de dimensiuni mai mici. Aceste discriminări s-ar repercuta la rândul lor asupra structurii sistemelor bancare naționale prin creșterea concentrării bancare (încurajarea achizițiilor și fuziunilor în plan financiar-bancar) cu tot complexul de factori pe care acest fenomen îl atrage după sine, și anume: reducerea nivelului competitivității și constituirea de către marile bănci a unor poziții de monopol în ceea ce privește impunerea prețurilor serviciilor bancare. Nu în ultimul rând, băncile vor trebui să înceapă prin a-și modifica dobânzile percepute la acordarea de credite pentru a lua în calcul și calitatea solicitanților de astfel de forme de finanțare.

La nivelul agenților economici, noile prevederi de supraveghere bancară pe baze prudențiale se vor resimți, în principiu, prin înrăutățirea condițiilor de alocare a creditelor ca un efect direct și imediat al creșterii gradului de capitalizare al băncilor.

După cum se cunoaște, creditele reprezintă una dintre cele mai importante surse de finanțare a societăților comerciale. Determinarea *costului creditului* care urmează a fi acordat societăților comerciale se stabilește în funcție de riscurile asociate acestora. Ca atare, evaluarea bonității clienților în conformitate cu sistemele de clasificare implementate de agențiile internaționale recunoscute de rating ar putea impune costuri exagerate ale capitalului de împrumut, în special în ceea ce privește societățile mici, necotate la Bursă sau societățile relativ noi, pentru care nu se poate urmări o evoluție istorică în timp a indicatorilor financiari asociați acestora. Potrivit reglementărilor Basel II, ponderea de capital necesar a fi deținută de către băncile care finanțează astfel de agenți economici poate fi încadrată în intervalul 100%-150%, ceea ce va atrage o imobilizare de proporții a capitalurilor proprii a acelor bănci. În consecință, aceste instituții vor încerca să-și recupereze marjele de profitabilitate prin perceperea unor rate ale dobânzii sensibil majorate în ceea ce privește clienții încadrați în clase superioare de risc.

În plus, potrivit uneia dintre reglementările întâlnite atât în Acordul Basel II, cât și la nivelul legislației românești, expunerea maximă a unei bănci față de un singur debitor nu poate depăși 20% din totalul capitalurilor proprii ale acelei bănci (criteriul de granularitate). Acest fapt se poate constitui într-un factor prohibitiv pentru agenții economici care aleg să devină clienți ai unor bănci de dimensiuni mai reduse (Helian, 2004).

Ca atare, în vederea implementării reglementărilor Acordului Basel II la nivelul economiei românești, instituțiile bancare vor trebui să-și adapteze, într-o primă etapă, cadrul operațional necesar aplicării cu succes a acestor prevederi. În acest sens, sistemul bancar românesc va trebui să se concentreze pe câteva direcții mai importante care să vizeze determinarea pe baze cât mai exacte a expunerilor la risc ale băncilor, precum și nivelul de capital necesar a fi constituit în vederea acoperirii eventualelor pierderi asociate manifestării riscurilor bancare (de natura riscului de credit, riscului operațional sau al celui de piață). Dintre acestea se detașează ca importantă:

- Evaluarea în mod regulat a limitelor de expunere la risc a băncilor pe categorii de debitori sau pe domenii de activitate, în vederea prevenirii riscului unei subevaluări în timp a acestor expuneri;
- Publicarea continuă a sistemelor interne de rating aplicate de diferitele instituții financiare pentru a da posibilitatea clienților lor să se adapteze din mers cerințelor impuse de acestea;
- Implementarea, fără costuri disproporționate, a sistemelor interne de stabilire a ratingurilor, pentru a evita orice cheltuieli suplimentare percepute clienților. În caz contrar, volumul de operațiuni al băncilor respective se va reduce în mod substanțial, atragând după sine o diminuare a marjelor de profitabilitate a acestor bănci.

Concluzii

În concluzie, lucrarea de față dorește să demonstreze importanța deosebită pe care reglementarea și supravegherea pe baze prudențiale a principalelor componente ale sistemului bancar o prezintă pentru asigurarea sănătății economico-financiare a unei țări. Pentru aceasta este nevoie însă ca reglementările internaționale în domeniu să se plieze pe specificul activităților desfășurate de diferitele instituții financiare, precum și pe infrastructura financiară aflată la dispoziția unei țări.

O analiză în acest sens demonstrează faptul că adoptarea prematură a prevederilor Acordului Basel II de către România (conform Directivei Europene de Adecvare a Capitalului, România trebuie să adere la Basel II începând cu anul 2007) ar putea declanșa efecte economico-financiare nefaste, care să anuleze orice eventual beneficiu inițial adus de aplicarea acestor reglementări la nivel național.

Scopul de bază al oricărei reglementări prudențiale constă în asigurarea *protecției clienților, acționarilor și creditorilor unei bănci* prin definirea unui *nivel suficient al capitalizării bancare*. Prezenta lucrare caută să demonstreze faptul că un bun indicator al necesarului de

fonduri destinate asigurării unui nivel optim de protecție l-ar constitui „*capitalul economic*”. Această noțiune a fost introdusă relativ recent în practica financiară și definește acel nivel al capitalului necesar acoperirii pierderilor normale, peste cele medii estimate ale unei bănci. Cu alte cuvinte, nivelul optim de protecție se asigură prin absorbirea din timp a oricărui pierderi neprevăzute care pot să apară pe parcursul activității de creditare a unei bănci, ceea ce va permite o diminuare a probabilității de faliment a băncii respective și creșterea implicită a gradului de încredere al populației în sistemul bancar național.

Totuși, pentru a ține cont de modificările care au avut loc în plan economico-financiar și, în principiu, de incertitudinea și gradul ridicat de risc care domină la ora actuală relațiile financiar-bancare, a fost necesară o ajustare a gradului de adecvare a capitalului băncilor cu riscurile la care acestea se expun în calitate de intermediari financiari. Acordul Basel II vine să limiteze în acest sens unul dintre neajunsurile reglementărilor anterioare în domeniu prin instituirea obligației determinării nivelului fondurilor proprii ca o *funcție de dubla senzitivitate* a acestora la riscul asociat diferitelor tipuri de active avute în vedere (credite, linii de credit, împrumuturi ipotecare etc.), precum și la diferitele clase de risc în care sunt încadrați inițial debitorii.

Capitalul ajustat cu expunerea la risc a unei bănci reprezintă, așa cum s-a putut demonstra, o măsură cu mult mai bună de determinare a eficienței economice (prin calculul RAROC – Risk Adjusted Return on Capital) a unei bănci decât indicatorii statici folosiți până în prezent (ROE – Return on Equity). În acest scop lucrarea a căutat să determine, sub ipotezele Acordului Basel I și, respectiv, II, necesarul de capital și, respectiv, venitul ajustat la risc al unei bănci. Practica nu face altceva decât să confirme teoria conform căreia creșterea nivelului riscurilor asociate portofoliului de credite al unei bănci va impune cu necesitate stabilirea unui nivel mai ridicat al capitalizării acelei instituții, în vederea acoperirii eventualelor pierderi generate de declanșarea riscurilor.

De asemenea, așa cum era de așteptat, condițiile mai restrictive impuse băncilor de către Basel II în ceea ce privește nivelul capitalurilor proprii, prin luarea în calcul și a riscurilor asociate debitorilor, se vor repercuta negativ și la nivelul profitabilității lor mergând până la anularea beneficiului inițial și chiar până la obținerea unor venituri reale negative.

Pe de altă parte, indicatorii „statici” de genul ratei ROE pot genera o imagine și mai distorsionată a nivelului bonității unei instituții financiare, indicând obținerea unor venituri mai mari (neajustate la risc) la același volum al capitalului alocat, comparativ cu calculul ratei RAROC. În plus, sub ipotezele Acordului Basel II (care ia în calcul și nivelul ajustării la riscul debitorului), rata ROE a înregistrat niveluri comparativ mai ridicate, față de același ROE calculat prin prisma cerințelor Basel II.

Din câte se poate deduce în urma acestor rezultate, aplicarea Acordului Basel II la nivelul României ar prezenta o serie de avantaje, date de sporirea gradului de confidență în sistemul bancar românesc, ca urmare a creșterii gradului de capitalizare al băncilor, determinarea pe baze de eficiență sporită a situației financiare a firmelor și diminuarea riscurilor de natură financiară la care se expun aceste instituții.

Cu toate acestea, dacă este să luăm în calcul faptul că România nu dispune încă de infrastructura necesară punerii în aplicare a acestor prevederi, constând în existența unor modele interne performante de estimare a nivelului de expunere la pierderi în caz de manifestare a unor riscuri, precum și de baze de date cuprinzătoare vizând probabilitățile de declanșare a acestor riscuri aferente diferitelor clase de debitori, de existența unor sisteme interne de rating bine puse la punct sau, în cele din urmă, de firme cu un important standing financiar, cotate la bursele din România sau din străinătate, rezultă că adoptarea începând cu 2007 a Basel II nu ar genera efectele așteptate.

Prin urmare, România va trebui, într-o primă etapă, să depună eforturi susținute în vederea dezvoltării *cadrelor optim* care să permită punerea în aplicare a acestor prevederi precum: dezvoltarea unor baze de date statistice și a unor metode econometrice fundamentate, proprii fiecărei instituții financiare, validarea modelelor interne ale instituțiilor de credit de către BNR, preluarea și transpunerea în legislația românească a Directivelor europene, dezvoltarea bazelor de date privind creditele ș.a.m.d.

Numai dezvoltarea unui cadru legislativ solid și coerent în domeniul supravegherii prudențiale, corelat cu cerințele directivelor europene în domeniu, precum și cooperarea strânsă la nivel regional între instituțiile de reglementare în domeniul bancar (de regulă, băncile centrale naționale) vor permite României să nu ia startul greșit în acest proces atât de important al supravegherii pe baze prudențiale a propriului sistem bancar.

Notă

- ⁽¹⁾ Dacă la data de 31.12.2003 indicatorul de solvabilitate la nivelul întregului sistem bancar românesc calculat după metodologia românească era de 18,79%, o reevaluare a acestui indicator la aceeași dată, potrivit acordului Basel II, indica un nivel de doar 11,62%.

Bibliografie

- Bessis, J. (2004). *Risk Management in Banking*, 2nd Edition, Ed. Wiley&Co
- Helian, D. (2004). *Impactul aplicării Acordului Basel II asupra sistemului bancar românesc*; Casa de Economii și Consemnațiuni CEC SA
- de Pinho Paulo Soares (2003). *Bank Management – Note de curs*, Universidade Nova de Lisboa
- Santomero, A. (1997). *Commercial Bank Risk Management: an Analysis of the Process*, Wharton Financial Institutions Center
- Saunders, A., Cornett, M. (2003). *Financial Institutions Management: a Risk-Management Approach*, 4th edition, Editura McGraw-Hill
- Sinkey, J. (2002). *Commercial Bank Financial Management*, 5th Edition, Prentice-Hall
- Trenca, I. (2002). *Metode și tehnici bancare: principii, reglementări și experiențe*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca
- BIS, Acordul Basel I, 1988
- BIS, International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework, iunie 2004
- BIS, BASEL COMMITTEE ON BANK SUPERVISION *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards*, iunie 2004